(1) विषय - अलंकार 25.5 × 10.5 × 0.1 cm.
पेज = 1 (25)
परा भेमूयपावा स्वर्गाम्राचीनि धान ल्पहृत
... ...
भव्यालिंगामलंकार इति सर्वसम्मत। तद्धदेळव्या

(2) पेज = 2 25.5 × 10.5 × 0.1 c.m.
यज्ञा नस्य पात्रनै भित्य मास्तेमान ...
... ...
अयोध्यागमनं परन्चाद्रात्येरामाभिषेचनं

(3) पेज = 1 (4) 24 × 9.5 × 0.1 c.m.
आत्रि गोत्र : आतिशाहरपाराशर्येति त्रि प्रवरस्य
... ...
वासितरभारद्वाज प्रभेदेति त्रिप्रवरस्य

(4) पेज = 1 (2) ब्रजभाषा 14 × 9.1 × 0.1 c.m.
पिज्ञानदीयां तुरीश्रीविश्वे शामन प्रमोदनकरीकारी
... ...
ब्रह्ममांड भाडोद रीलीला नारक स्वभेदनकरी

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

(5) (46 - 61) = 16 25 × 11.5 × 0.36 c.m.

×श्रुतसुकुम ३×

यगर्भेनू यथावा सर्वाशुचिनिधानस्यकृतघ्नस्यविनाशिनः शारीरकस्यापिकृतेमूढाः पापानिकु
र्वन्ते॰ ५० अत्रशारीरविशेषणानितस्यहेयत्वेनासंरक्षणीयत्वाभिप्रायगर्भाणि॰ यथावाव्यासं
नैकमयास्थितं श्रुतिगणं जन्मीनवल्मीकतो नाभोनाभवमेहद्राघ्यं चनाभाविच चित्रार्थानह
न्वकथामचकथं सुत्राम्भिनासंगस्पर्द्धेवत्वद्गुणाहं दवर्णनमहंकर्तैकथंशक्नुयाम्॰ ५१ अत्र
श्रुतिगणं नव्याप्स्यमित्यादीनि विशेषणानि स्वक्लिन्व्यासाद्यसाधारणकार्यकरणप्रतिषेधम
खेननाहंव्यास इत्यभिप्रायगर्भाणि तत्राद्योदाहरणयोरेकैकं विशेषणं समनंतरयोः प्रत्येकंव
ह्वनिविशेषणानि॰ तत्रापिप्रथमोदाहरणेसर्वाणिविशेषणानिएकाभिप्रायगर्भाणिपदार्था
रूपाणिच द्वितीयोदाहरणेभिन्नाभिप्रायगर्भाणिवाक्यार्थरूपाणिचेतिभेदः तेषुवंग्यार्थसद्भा
वेपिनध्वनिव्यपदेशः हरस्यतापहरणे मन्त्रपस्यकेभन्य न्यायेन सर्वथान्विधेयभंजकत्वे शारी
रसंरक्षणार्थमाचरतांमूढत्वेस्वस्यवर्णनीयराजगुण[illegible]नाशकत्वेचवाच्येएवोपस्कारकत्वाद
तएवंव्यंग्यार्थस्यवाच्यपरिकरत्वात्परिकरइतिनामास्यालंकारस्य॰ केचित्तुनिष्प्रयोजनविशेष।

त पाप

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

कु० णोपादानेऽपुष्टार्थस्य दोषस्योक्तत्वात्तत्प्रयोजनत्वं विशेषणस्य दोषाभावमात्रेण न कश्चिदलंकारः एक-
५ निष्ठतादृशानेकविशेषणोपन्यासः केवलं परं वैचित्र्यविशेषात्परिकर इत्यलंकारमध्ये परिगणि-
त इत्याहुः वस्तुतस्तु अनेकविशेषणोपन्यास एव परिकर इति न नियमः श्लेषयमकादिवदपुष्टा-
र्थत्वदोषाभावेन नत्वेकस्यापि विशेषणस्य साभिप्रायविन्यासे विच्छित्तिविशेषसद्भावात्परिकरत्वो-
पपत्तेः यथा अतियजेत निजां यदि देवतामुभयतश्च्यवते जुषतेप्यघम्· क्षितिभृतैव सदैवतका वयं व-
नवता नवता किमहिद्रुहा ५२ अत्र पुरुहूतपूजोद्युक्तान्नन्दादीन्प्रति भगवतः कृष्णस्य गोवर्धन-
गिरिरेवास्माकं रक्षकत्वेन दैवतमिति स एव पूजनीयः नारक्षकः पुरुहूत इत्येवं परं वनवतेति गो-
वर्धनगिरिर्विशेषणं काननवत्त्वान्निर्झरादिमत्त्वाच्च फलपुष्पतृणादिभिरावरणकानामस्माकं
अस्मद्गवां च गवामयमेव रक्षक इत्यभिप्रायगर्भम् एवमत्र एकस्यापि साभिप्रायविशेषणो-
न्यासस्यापि विच्छित्तिविशेषवशादलंकारत्वसिद्धावन्यत्रापि सुधांशुकलितोत्तंस इत्यादौ तस्या-
त्वाभावेन निवार्यते अपि च एकपदार्थहेतुकं काव्यलिंगमलंकार इति सर्वसंमतः तद्वदेकस्या

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

प्रकल्पवेतिपाठः वाशब्दः पक्षे विकल्पे यथाक्रमं प्रकल्प्येत्यस्य बुध्यारूढकृत्वा ततनस्तदनन्तरं संप्रवर्त्तत इत्यर्थे पूर्वेणो भेदो
नस्यादिति पक्षे वा संज्ञितवत्पनाज्ञदोषापत्तिस्त्वानोक्तक्रमेण प्राग्वीतिरोधपूरणेन चाद्वेनततइति नस्यप्रक्रान्तपरा
मर्शकत्वात् नापवादे ॥ ६ ॥

प्राप्तिरन्यादेष्या प्राप्ति विषयेवाऽनितार्थ्याभावात् तदेकत्वद्धक्त न ॥ स्यपर्या
लोचनं विनापवादविषयं परित्यज्योत्सर्गेणलक्ष्यं संस्करोति तस्यापि शास्त्रप्र
क्रियास्मरणपूर्वकप्रयोग एव धर्मोत्पत्तेस्तदाह प्रकल्प्य वापवादविषयं ततउत्स
र्गोभिनिविशते तत इत्यस्यापवादशास्त्रपर्यालोचनात्प्रागपीत्यर्थः प्रकल्प्य वा

द्वितीयपक्षो इत्यस्य परित्यज्येत्यर्थः अनेनएवशान्तिपदिकार्थसूत्रे भाष्ये इदं द्वयमप्युक्तान
क्तार्थक कदाचित्तावदुत्सर्गो भवति अपवादं तावत्प्रतीक्षत इत्यर्थकमक्रमम् एतन्मूल वाक्यांतरं=
त्वेनप्रका कमेव नवीनाः पठन्ति उपजनिष्यमाणनिमित्तोप्यपवाद उपसंजातनिमित्त
रभेदेपि मप्युत्सर्गं बाधत इति यत्त्वभ्यस्तसंज्ञासूत्रे कैयटेन प्रकल्प्य वेति प्रतीकमपा
उक्तरीत्या दाय यथा तत् संप्रसारण इति परस्य यणः पूर्वं संप्रसारणं पूर्वस्य तन्निमित्तः प्र
द्वयोः फ
लितेत्वादे
वेत्यर्थः ६ तिषेधइतिउक्तं तन्न ततउत्सर्ग इत्याद्युक्तरानन्तगणम् यत्त्वपवादवाक्यार्थं

आदौ प्रतीक्षते अपवादविषयं यथाकथंचिद्बुद्ध्वा तत
तत्रोत्सर्गप्रवृत्तिरिति न वक्तव्यमिति तात्पर्यार्थः ५=

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

प. ५६

विनानोत्सर्गवाक्यार्थ इति तदर्थ इति तन्न आमिनि विशतेऽपवादं विषयमित्यादि प
दस्वारस्यभंगापत्तेः पदजन्यपदार्थोपस्थितौ वाक्यार्थबोधाभावे कारणाभावाच्च
यत्रत्वपवादो निषिद्धस्तत्रापवादविषयेप्युत्सर्गः प्रवर्त्तत एव यथा द्वौ इत्यत्र
नादिचीति पूर्वसवर्णदीर्घनिषेधस्य प्रवर्त्तमानस्य वृद्धिबाधकत्वाभावात् वृद्धिः
प्रवर्त्तते अत एव नोसदित्यादि संगच्छते अत एव निर्देशाद्बाधस्य सरन्यायस्यात्रशा
स्त्रेनाश्रयणं ध्वनितं चेदमिकोयणचीति सूत्रे भाष्ये तत्रैव भाष्यप्रदीपोद्योतेनिरूपि
तम् अत्र देवदत्तस्य हन्तरि हते देवदत्तस्योन्मज्जनं नेति न्यायस्य विषय एव ना
स्ति हते देवदत्ते उन्मज्जनं न देवदत्त हननोद्यतस्य हननेन भवत्येवोन्मज्ज
नं प्रकृतेपि न पूर्वसवर्णदीर्घस्य वृद्धिहननं किन्तु हननोद्यमसजातीयं प्रसक्तिमा
त्रे प्रसक्तस्यैव निषेधात् अनिपदोक्तत्वमपि निरवकाशत्वे सत्येव बाधे प्रयोजकं

राम. ५६

न तु प्रतिपदोक्तस्य बाधकत्वं कथं उक्तेषु न्यायेषु
प्रबाधकत्वं नादत्तं आह प्रतीति ९=

न२४

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

स्पष्टं चेदं शेषाद्विभाषेति सूत्रे भाष्ये तत्र हि शेषग्रहणमनर्थकं ये प्रतिपदं विधीयन्ते ते
बाधका भविष्यन्तीत्याशंक्यानवकाशाद्धि विधयो बाधका भवन्ति समासान्ताश्च कचा
स्वापि दृष्टा भावे सावकाशास्तुक्तं क्वचित्तु अनवकाशत्वाभावे पि परनित्यादि समवधाने शी
यो ३८ घ्रोपस्थितिकत्वेन पूर्वप्रवृत्ति प्रयोजकं बलवत्त्वं प्रतिपदविधित्वेनापि परनित्यां अपि नाय यथा
तरंग प्रतिपदविधयो विरोधसन्निपाते तेषां मिथः प्रसंगे परबलीयस्त्वमिति प्र शास्त्रपरत्वा
त्ययोत्तरपदयोश्चेति सूत्रे कैयटेन पाठात् अत एव रमे इत्यादौ प्रातिपदिकत्वान्त दिनेत्यर्थः ४८
र्वर्तमानत्वे आकारप्रश्लेषो ह्रस्वत्वादिलोपेन प्राप्नोतीत्याशंक्य एङः ह्रस्वादिति लो
पेन समाहितं नन्वयजइन्द्रमित्यादावन्तरंगस्यापि गुणस्यापवादेन सवर्णदी
र्घेण बाधः स्यादत आह अपवादो पि यद्यन्यत्र चरितार्थस्तर्हि अन्तरंगेण बाध्यते
त्व निरवकाशत्वरूपस्य बाधकत्वबीजस्याभावात् एवं च प्रकृते ऽन्तरंगेण गुणेन सवर्ण
दीर्घः समानाश्रये चरितार्थो यणगुणयोरपवादो पि बाध्यते पूर्वोपस्थितनिमि

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

6

प॰ ५७

नकत्वरूपांतरंगविषयइदं यत्राभमादेशयोर्नबाध्यबाधकभावोभिन्नफलत्वात्
एवंब्राह्मणोभ्योदधिदीयतां कंबलंकौण्डिन्यायेत्यादौकंबलेनदधिद्यानंनबाधात्
इति ध्योरितिसूत्रेकैयटस्तन्न अपवादेनुर्दीर्घत्वस्येतिदीर्घोकितइतिसूत्रस्य
भाष्यविरोधात् नन्वजीगणदित्यादौगणेरीत्वंनिरवकाशत्वात्कृत्वादिःशेषबा
धेन तत्राह अभ्यासविकारेषुबाध्यबाधकभावोनास्ति दीर्घोकितइत्यकित्तग्रह
णमस्याज्ञापकं अन्यथायंयमयतइत्यत्रकिकृतेऽनजन्तत्वाद्दीर्घाप्राप्तौतद्वैय
र्थ्यंस्पष्टमेव इयंपरान्तरंगादिबाधकानामप्यबाधकत्वबोधका नेनाचीकर
त् मीमांसतइत्यादिसिद्धम् आद्येसन्वद्भावस्यपरत्वाद्दीर्घेणबाधःप्राप्नोति
द्वितीयेमान्वधेतिदीर्घेण अंतरंगत्वादित्वस्यबाधःप्राप्तः यत्तुयत्रैकैकप्रवृत्त्या
तरमपिसर्वेषांप्रवृत्तिस्तत्रैवतत्त्वस्यप्रवृत्तिरित्यत्रएकेतिसूत्रेकैयटस्तन्न नकिकः रामः

यस्याविधानात्सन्वद्भावापत्तिः दीर्घस्तुसन्वद्भावविषयेचातेनततेनेतिभावः अन्येमीमांसतइत्यत्रतरंगेतिमन्त्रेस्याऽभ्यास [illegible]
दीर्घत्वस्य [illegible] नविधीयतइत्यत्र [illegible] दीर्घत्व [illegible] नविधानात् नत्वसन्वद्भावयकालेऽभ्यासाभावेनकस्य दीर्घ [illegible]
र्घस्यान्तरंगत्वमितिविवाच्यम् अभ्यासस्यावयवकत्वेनतान्वत्वयर्थंनदीर्घस्यावश्या [illegible] इत्वपर्यंतमवस्थितोकारस्याभावेन [illegible]

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

धमीति दीर्घो किन इतो [illegible]

7

सुहृद्येवं शेषयाद्विगामेनि सूत्रे भाष्ये नेदीर्घाप्राप्त्याधर्मिग्राहकमानविरोधात्
मान्वधातीनां दीर्घकृते इत्वाप्राप्त्यागलोपयकोरितिसूत्रे भाष्योक्तनउदाह
रणासंगते अत्यन्यत्र विस्तरः ७० ननु तच्छीलादित्वेविषये णवुलपि स्यात्
न च तत्रापवाद ग्रसरूपापवादस्य विकल्पेन बाधकत्वात् तत्राह नाच्छी।
लकेष्वासरूपविधिर्नास्ति एवुलि सिद्धे निंदहिंसादिसूत्रे ऐकाज्भ्यो वुञ्वि
धानमत्र ज्ञापकं तत्र एवुल्वुञोः स्वरे विशेषाभावात् ताच्छीलकेष्विति वि
सप्तम्यर्थे: षयसप्तमी नेनताच्छीलकेरतांच्छी लकेष्वासरूपविधिर्नेति वाध्यम्
नन्वेवं कम्राकमनेत्याद्यसिद्धिर्नमिकंपीतिरेणानुदात्तेतश्च हलादेरिति। नमिकंपिस्म्य जसकमहिंस दीपोरः ३=
युचो बाधादिति चेन्न स्वदंदीपदीक्षश्चेत्यनेन दीपेर्युचि निषेधेनोक्तार्थस्या
नित्यत्वात् नन्वेवं कम्पितेधात्रस्य हसनमित्यादौ घञ् इष्यत इति भोक्तमित्य। नमिकंपीतिरेसे बाधस्येति: २=
आकेस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु नमिकंपीतिरेण
युचो बाधे सिद्धे दीपेर्युचः ज्ञापयति नाच्छीलिकेष्वास
रूपविधिर्नास्तीति प्रायिकं इति तात्पर्यार्थः १

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

इधश्चिदित्यनेन ९=

श्वालोसुच

पृ. ५८ त्रलिङ्लोटावीठत्यां नः सोमो भावित्तेत्यत्र स्वलृप्राप्नोतीत्यत आह क्तल्युट्तुमु
न्खलर्थेषु वासरूपविधिर्नास्ति इदं च वासरूपविधेरनित्यत्वात् सिद्धम् तद
नित्यत्वे ज्ञापकं चार्हे कृत्यतृचश्चेति तत्र हि चकारसमुच्चये लिङा कृत्यतृचो र्बा
धो मा भूदिति कृत्यतृचोर्ग्रहणं क्रियते इत्यन्यत्र विस्तरः वासरूपसूत्रे भाष्ये एवा
स्पष्टा ७३ नन्वक्तः पक्षेत्यत्र वासरूपविधिना लङपि प्राप्नोति कृते आदेशे
वैरूप्यादत आह लादेशेषु वासरूपविधिर्नास्ति आदेशाकृतवैरूप्यवत्सु
लकारेषु सो नास्तीत्यर्थः अत्र हशश्वतोर्लङ् चेति लङ्विधानं ज्ञापकं अ
न्यथा परोक्षे लिटा लङः समावेशोऽसारूप्यात्सिद्ध इति किं लङ्विधानेन
शत्रादिभिर्लिङा समावेशार्थं शतृविधायके विभाषाग्रहणानुवृत्तिर्लि
व टः कानज्वेत्यत्र वाग्रहणं कृतं तज्ज्ञापयति वासरूपसूत्रेऽपवाद आदेशत्वान्न रामः ५८

अनद्यतनेऽलङ् इ निषेधात्सत्वपरोक्षे लिडितिप आ
स्यापवादत्वादिति भावः ३=

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

क्तोन प्रत्ययराशिर्गृह्यते इति कैयटादौ ध्वनितम् तत्फलं तु सदादिभ्यो भूतसामान्ये।
लिटः क्वसुरेव न तु प्रत्ययेतिङ् इति बोध्यम् ननु ङमो ह्रस्वादित्यादेर् ङमः परस्याचो
ऽचि परतोऽङ् म इति चेत्ति संदेहः स्यादत आह उभयनिर्देशे पंचमीनिर्देशो ब
लीयान् अचीति सप्तमीनिर्देशस्य मय उञ इत्युत्तरचारितार्थ्यात् पंचमीनि तर८४
सैत्य५४ र्देशोऽनवकाश इति तस्मादित्युत्तरस्यैव प्रवृत्तिः यत्र तु ङः सि धुडित्यादावुभ
योरप्यचारितार्थ्यं तत्र तस्मिन्निति सूत्रापेक्षया तस्मादित्युत्तरस्य परत्वात्तेने सैत्य
व व्यवस्था एवं उभयोश्चारितार्थ्येपि यथा आमि सर्वनाम्न इत्यादौ तत्रामी
ति सप्तमी त्रेस्त्रय इत्यत्र कृतार्था आदिति पंचमी आज्जसेरसुगित्यत्र चरिता
र्थेति स्पष्टम् तस्मिन्निति सूत्रे भाष्यकैयटेच ७४ तन्वतः कुकमीति सत्व
मयस्कुंभीत्यत्र न स्यात् कुंभशब्दस्येवोपादानादत आह प्रातिपदिकग्रहणे

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

प० लिंगविशिष्टस्यापिग्रहणं सामान्यरूपेण विशेषरूपेणवाप्रातिपदिकबोधक
४९ शब्दग्रहणेसति लिंगबोधकप्रत्ययविशिष्टस्यापि तेनग्रहणं भेदेनाकेवलस्या
पीत्यर्थः अस्याज्ञापकंसमानाधिकरणाधिकारस्थेकुमारःश्रमणादिभ
रितिसूत्रेस्त्रीलिंगश्रमणादिपाठः स्त्रीप्रत्ययविशिष्टश्रमणादिभिः कुमारी
शब्दस्यैवसामानाधिकरण्ये नतुकुमारशब्दस्येति तज्ज्ञापकं इयंचद्विविधपर
योरित्याद्युपपदविधौ समासांतविधौमहदात्वेप्यंतस्वरविधौ राजस्वरेब्राह्मण
वर्तोनेत्वादिना कुमारयोर्वहोर्नेत्वेउत्तरपदभूम्नीत्यादौ समाससंघातग्रहणेषुचनप्रवर्त्तते
समासइत्यादिसूत्रेइतिज्ञापकसूत्रेभाष्येस्पष्टं विभक्तिनिमित्तकार्येचनेत्यपितत्रैव तत्रसमासांतवि
नेनाभेदान्व धाववयवग्रहणएवनसमाससंघातग्रहणेतत्प्रवर्त्ततएव स्वरविधावेवसमास
य० ५८ संघातग्रहणेतत्रदोषोक्तेः बहुव्रीहिरूधसइतिसूत्रस्थभाष्याच्च एतावत्स्वेवा रामः
राजस्वरे ब्राह्मणकुमारयोरित्येकम् आर्योब्राह्मणकुमारयोरित्यत्रस्तदनुवृत्त्या राजाच ब्राह्मणकुमारयोःपरस्तः ५२
प्रकृत्यास्यात्कर्मधारयेइति [illegible] बहुत्वबाधितोवर्तोःपरस्य
पदस्यनञः परस्येवस्वरःस्यादित्यर्थकवर्तोरित्यादावितरार्थः बहुव्रीहिकः बहुनेत्रकः इत्यादिसूत्रोदाहरणादि [illegible] ४

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

ननु नद्यन्तानामुत्तरपदकत्वात्कथं
तदापादनमत आह नद्यन्तेति ३=

असंगतिमुपपादयति नद्युत्तरेति बहुव्रीहित्वस्य
सुबन्तमुत्तरपदमनेनैमान्तत्स्वरूपेण प्रातिपदिका
ग्रहणात्परिभाषाप्रवृत्त्यभावेन तत्वोभावादित्यर्थः ३= गौणका इत्यर्थः १=

सत्वान्तं बहुव्यपात्ततार्थेऽकृते
नच्चैवमित्तिपरिभाषायाऽज्ञापकं

नित्यत्वादप्रवृत्तिर्दोषाः खल्वपि साकल्येन परिगणिता इति भाष्योक्तेः नन्वेवं बहुव्रीहे
रूधसोऽङीषितिसूत्रस्य भाष्यासंगतिः तत्र हि कुण्डोध्नीत्यत्र नद्युत्तप्रातिकत्वापादि
तो नद्यन्तत्व बहुव्रीहेरित्यर्थेन नद्यन्तस्य बहुव्रीहित्वाभावात्तदसंगतिः नद्यन्तानां
वयः समासइत्यर्थेन परिहृते नद्यन्तप्रकृतिकसुबन्तोत्तरपदकः समासइति चेन्न
अनया परिभाषया स्त्रीप्रत्ययसमभिव्याहारे तद्गृहीते दृष्टानां प्रातिपदिकत्वतद्वा
प्यधर्माणां विशिष्टेपि बध्योपनत्वमतिदिष्टमत इत्याशयात् ७४ नन्वेवं यूनः पश्ये
म४। त्यत्रैव युवतीः पश्येत्यत्रापि युवेति संप्रसारणं स्यादत आह विभक्तौ लिंगविशिष्टा
ग्रहणं इयं च युवोरनाकावित्यत्र भाष्ये घरघरीग्रहणेन लिङ्गविशिष्टपरिभा।
षाया अनित्यत्वात् न स्तैषेत्यपरे ७५ ननु नस्यापत्यमित्येकवचनं नपुंसका
भ्यां निर्दिष्टा गार्ग्यो गार्ग्यावित्याद्ययुक्तमत आह सूत्रे लिंगवचनमतन्त्रम् अ

त्र४

वाचनिकी३=

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

स्पष्टा३४

आदि ति सूत्रे भाष्ये ३ = कश्चिद्ब्राह्मणार्थी शालिकलापस्तं सपलालमाह इति नान्तरीयकत्वात् सपाद वादेयं नावद्यदुवज्र सपलान्यस्त जनीति

सन्धय दर्शे सूत्रेषु एच इग्घ्रस्वादेशे इति सूत्रे अर्द्धैकारौकारयोर्विधानमाश्रं केनैव लोके नैव वेदे अर्द्धएकारोऽर्द्धओकारो वा अस्तीति भाष्य प्रयोगात्स्वभावावाचिनोपि स्त्रीनपुंसकत्वाभावात् २ =

प. ॐ नपुंसकमित्यत्र नपुंसकेति ग्रहणमस्याज्ञापकं नित्यनपुंसकान्वार्थेन नतादित्यन्यत्र

५० निरूपितं धान्यपलालन्यायेन नान्तरीयकतयानयोरूपादानमिति तस्यापत्यमित्य

त्र भाष्ये स्पष्टं अत एवाकडारसूत्रेण केनेति चरितार्थमित्यन्यत्र विस्तरः ननु भष्या

दिभ्यो भाव्यत्वेन विधीयमानः क्यङ् कद्दिवाप्रभवन्तीत्यत्रापि स्यादत आह

न तिवयुक्तमन्यसदृशाधिकरणे तथा ह्यर्थगतिः नञ्युक्तमिवयुक्तं वान्यस्मिंस्त्वि

दृश्यते तत्र तस्माद्भिन्ने तत्सदृशेऽधिकरणे कार्यं विज्ञायते हि यतस्तथार्थगतिर

स्ति न ह्यब्राह्मणमानयेत्युक्ते लोष्टमानीय x कृती भवति अतश्चातद्भिन्नेत्वा

द्राव २ नसदृशे अभूततद्भावविषये क्यङिति नोक्तदोषः औषधेश्च विभक्तावप्रथमायामि

त्यादौ विभक्तिग्रहणाद्येतस्माय सिद्धार्थानुवाद एवैतेन विभक्तावित्याद्यस्यात्रानि

त्यत्वे ज्ञापकमिति वदन्तः परास्ताः अनित्यत्वे भाष्यसंमतफलाभावात् अत एवा राम: ५०

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

कर्त्तरि चेति सूत्रे कारकग्रहणं भाष्ये प्रत्याख्यातमिति बोध्यम् स्पष्टा चेयं भस्त्रादिभ्य
इति सूत्रे भाष्ये अत्रान्यस्त्वाहुः शोनु न्यासादृश्यस्य भेदाद्यदि नेत्वं सूचयति नित्यपि
तं चेत्तत्त्वं तत्रूपापाम् ननु व्याघ्रीकच्छपीत्यादौ सुबन्तेन समासात्ततोयं नैरंगत्वाद्दा सुपोपि सा षेडादीनां माना ३=
पि प्रवृत्तं तत्वाभावाज्जातिलक्षणो ङीष्न स्यादित्यत आह गतिकारकोपपदानां कृद्भिः
सुबिनुत्प सह समासवचनं प्राक् सुबुत्पत्तेः उपपदमतिङिति सूत्रे अतिङ्ग्रहणेन कुगतीत्यत्रत
लक्षणे ने त्पुरुषे णा नातिङ् न समास इत्यर्थोऽनयोः सूत्रयोः सुप्सुपेत्यस्यानिवृत्त्येकदेशा
नप्राकृता नुमत्या कारकांशे च सिद्धमेतम् तेनाश्वक्रीतीति सिद्धम् अन्यथा पूर्वदापि प्रवृत्त
भुत्पत्ति ने स्यात् ४= त्वाभावान् क्रीतात्करणेति ङीष्न स्यात् अस्या अनित्यत्वात् क्वचित्सुबुत्पत्त्यन सर्वनाम्नि नस्त्यादे
न्तरमपि समासः यथाहि सा हि तस्य धनक्रीतेति अन्ये तु अनित्यत्वेन मानं तत्रा
जादित्वाट्टाविति स्याह अतएव कुंभकार इत्यत्र षष्ठीसमासोपि सुबुत्पत्तेः पूर्वमे

अनित्यत्वेमानं तत्र अस्वक स्वोर्निर्णा कारकांशे इत्यति अत एवेति कारकांशे अनित्यत्वे मानं गोग्रहणं गोषष्ठि सिद्धिः ३=
भस्त्रादीनां ग्रहणं अस्या नित्यत्वे गोषु अस्याः प्रशिकाराद्वेत्यर्थः १८
स्यादीन् सुबुत्पत्तेः प्राक् समासे सकारस्य षष्ठीतिन सधनान्त्र कारकत्वादिति भाव १८
दित्वाभावेन तस्य पादौ शेषिति निषेधाप्रवृत्तेरादेश प्रत्ययोरिति म इनादेशः सिद्ध एव ३

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

ननु नत्र षष्ठीसमासः उपपदसमासेन बाधितत्वान्नापि तत्रैतत्परिभाषाप्रवृत्तिः प्रतिपदोक्तपरिभाषया कारको... विप्रतिषेधेनेति वार्त्तिकं ४५ ... नत्रस्यो गीकारादिति ग्राह्यं षष्ठीति १८ ... नेऽ५ पूर्वपदस्य सिद्धो नत्रूपवार्त्तिकपुष्टे त्यर्थः ५८

अपि उपपदस० अपप० कः ५१

षष्ठीसमासाभावे चोपपदसमासे कृते नरा काथीभाव इति नन्वत्र वाक्यमित्युपपद

मिति सूत्रे भाष्ये स्पष्टम् नन्वहि षष्ठीसमासादुपपदसमासो विप्रतिषेधेनेति

वार्त्तिकम् अथवा विभाषा षष्ठीसमासः यदा न षष्ठीसमासस्तदोपपदसमा

४भावा५ स इति नन्वत्र त्वाख्यानं च यद्यपि उपपदसमासस्यान्तरंगत्वाभिप्रायकं न वा षष्ठी

पूर्ववार्त्तिकवं डनापनपो मैथ्यपरनिरे षः ५८ समासादुपपदसमास इति वार्त्तिककृतोक्तम् तथापि नडभ्‌ यप्रत्याख्यानप

राख्यवेत्यादि परिभाषायां सामान्यतः कारकोपादानेन कारकविभक्त्यन्तेन कृ

द्भिः समाससमात्रस्य सुबन्तत्वे पूर्वमेव लाभात् एतेनैषा कारकतज्ञिष्टोपा

दिमा५ दान एवेति परास्तम् अस्याविधेयकवाक्यत्वाभावेन विप्रतिषेधादिशास्त्रवत्

ग्रर्था२५ कार्यव्यवस्थापकत्वेनोपादानरावेतिलाभाच्च नन्वगिदचामित्यत्र धातोरदु

गित्कार्यं न स्वे च तेरवेति नियमेनाधातोरेव नुमि सिद्धेऽधातुग्रहणं व्यर्थमतस्त्वा रामहि

तदोपपदसमास इति उपपदमिति सूत्रविहितसमाससंज्ञातत्पुरुषसंज्ञा तस्यास्तीत्यर्थः काकेति नेनतत्रास्य तनः पूर्व मेवनेनोभादित्यर्थः तथा च षष्ठी ५१

विप्रतिषेधे परमित्यस्य ... सत्त्वात् तथान्तरंगत्वमेवनस्य ना

वेनाल्पवद्रूपविप्रतिषेधाभावात् अन्याह प्रविनोधस्य प्रवृत्तिनिमित्तकत्वेन मानमिति तात्पर्यम्

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

ना

लम्बकर्णोऽभीजपेत्यादौ वाको व्यभिचारः कर्णे
समभिज्ञिम्यन्नवपात् ५८

लोहितनोलीकाः कचित् जातिरलि इत्यादो अतत्
गुणसंव्यभिचारः चेष्ट नविदित शास्त्रानीत्यपीन् ५८

15

रं सांप्रतिकाभावेऽभूतपूर्वगतिः न ह्यत्र न सामर्थ्यान्न्यायसिद्धेयम् तत्सामर्थ्यात्तथा
त्वभूतपूर्वस्यापीत्यर्थे गोमत्यन्तेः किमपि गोमानित्यादौ नुमः सिद्धिर्नोमीत्यादिसूत्रे भा
ष्ये स्पष्टा वक्ष्यति तेन तद्गुणसंविज्ञानमपि अपि नाऽतद्गुणसंविज्ञानं तेषां गुणानां
मवयवपदार्थानां संविज्ञानं विशेष्यान्वयित्वमिति तदर्थः यत्र समवाये संबंध्य नोन्वयि ४४
न्यपदार्थस्तत्राऽयं तद्गुणसंविज्ञानम् अन्यत्र प्रायोन्यतत् लम्बकर्णः चित्रगुः
उदाहरणे सर्वादीनि जहातीत्यादय इति चोदाहरणे सर्वनामसंज्ञासूत्रे भाष्ये स्पष्टा एवा
तद्गुणः सुपि केऽप्यं चेति चेनानुकृष्टस्य यतोऽनभवोऽभावे न्यत्राप्यनुवृत्तिः स्यात् तत्रा
ह चानुकृष्टं नोत्तरत्र एणमल्यन्तेवर्तमाने ऽव्ययेयथाभिप्रेतेति सूत्रे पुनर्णमुल्
ग्रहणमस्याज्ञापकं अन्यथा कावेतिवदेत्तत्सिद्धिः उत्तरत्रोभयोः संबंधार्थमुदाह
रणानि स्फुटानि इदमनित्यम् अतेऽतिरे व तृतीयाचहोरित्यत्र चानुकृष्टाया अपि

अन्यथा अव्ययेयथाभिप्रेतेति सूत्रे णमुल्ग्रहणे त्वादुमित्यमुल्लङ्घति सूत्रादनुवर्तमाने ३८
एवेति य च्चाप वर्गादस्य तरस्य तोर्णमुल् तृतीयाचहोरिति निमत्ते कर्मणि
स्यासन्धापत्ति इत्यादि तत्सानि पञ्चाद नियम द्वितीयेति सूत्रात् अपि
द्वितीया अनन्तराः कारणम्
गतंबंधोपायत वर्षः ३८

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

स्वरितत्वप्रतिज्ञाबलात् २=

प॰ द्वितीयायाश्चानन्तरान्तरेणेत्यत्रसंबंधः तृतीयार्थकपइतिसूत्रस्थेनानुवृत्त्यर्थसका। 16
५२ लचकारप्रत्याख्यानेनविरुद्धेयं व्याख्यानाद्देवानुवृत्तिनिर्वाहइतितदाश्र
यात् कुलिनाल्लुक्खौचेतिसूत्रस्यभाष्याविरुद्धाच तत्रहिद्विगोलुंश्चेतिसूत्रात्
लुगनलुत्रचेनाप्यनुकृष्टस्य खौन्यतरस्यामित्यस्यानुवृत्तिंस्वीकृत्यलुक्खौचेतिभा। वा॰ ४४
अभिकृते सर्व ष्योप्रत्याख्यातं ननुअनुदात्तादेरनोदात्तान्वयदुच्यते तद्व्यंजनादेर्व्यंजनान्ताच्चन उदात्तप्राप्ति
सिद्धमिति ५२ प्राप्नोतीत्यतआह स्वरविधौव्यंजनमविद्यमानवत् स्वरोद्देश्यकेविधावित्यर्थः परोविधानम् ५=
नोत्तरपदेनुदात्तादावपृथिवीरुद्रपूषमंथिष्विति सूत्रे पृथिव्यादिपर्युदासोस्या
ज्ञापकः अन्यथापृथिव्यादीनामनुदात्तादित्वाभावादप्राप्तौ नद्वैयर्थ्यस्पष्टमे।
च व धर्मिग्राहकमानादेवस्वरोद्देश्यकविधिविषयमिदम् अतएवप्रातरत्न
मोनद्यज्ञादी अचः कर्तृयकीत्यादावज्ञादी अचइत्यादीनां चारितार्थ्यम्

अनुमपः प्रातप्रत्ययस्तदन्तादनोदात्तात्स्वरान उपदेशेऽजंतानांकर्ष वस्तुतस्तु अत्रोपत्तोदात्तग्रहणेनवृत्तेः स्वरमा
दीअज्ञादि अशसादिविभक्ति ... कर्यजनमविद्यमानवदित्य
प्राप्तत्वादौ स्वरसंधौ = पीनदोषः २= २अनएवेति नपाधर्मिकादिवे

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

इषेन्वो...इत्यादौ रेफादीनामुदात्तगुणकत्वदर्शनेनलेखां संस्काराधारणयोकाले इति सूत्रादलित्यनुवर्तनंतस्यव्याख्यानाय भाष्येककं नेतेथंजनस्वर
ण: किंत्ववरएव नेत्यामीथातुथंजनमपितद्गुणमुपलभ्यते यथारत्नवत्तदयमप्रत्यक्षमपिवर्त्तदरोगुणमुपलभ्यतइति एवं चोकभागनिष्ठ
त्वाभावात्नसंक्रांताशिरितिनदोषाय: न्यूनकैयट: संक्रांता: तत्वेसत्वेवापिविमाभाव: नेवानुदात्तादेरत्तोपात्रचपदुःयतेनघं जनानान्त

स्यादिति वा... अतएवराजवतीत्यादौ नलोपस्यासिद्धत्वादन्त्वनीशादन्त्यादनोवत्या इति स्वमोनाद
यतोय दुलसा
वः एमवं धान श्चित्यादिन्यत्र ह्रस्वनुड्भ्यां मितिमनुवनुदात्तत्वं चवनेत्याकरः स्पष्टं चेदं समास।
नदुलकसेवो स्येति सूत्रे भाष्ये उञैरुदात्तवनि सूत्रे कैयटस्तु इयमनावश्यकी समभिव्याहृ
पत्नम्भलवेत्र तोपसर्गेण हल्लोपि उदात्तावदवभासात्तदुपपत्तेरित्याह तत्र भाष्येपिध्वनितं
न्याय ... मेतत् नन्वेवमपिराजदृषदित्यादौ समासस्येत्यंतोदात्तत्वं बकाराकारस्यनस्या
वृत्त्यादिनार्थ
एवायंविचा
रइनिरवं दतन्त्र्यात् हलस्वरप्राप्तौ व्यंजनमविद्यमानवत् अस्याश्रयतो नाव इति सूत्रे नौ यत्रसपोत
नह्लोष्यकैय
ए = प्रत्यया प्रतिषेधो ज्ञापकः नाव्यमित्यत्रादिर्नकारो न स्वरयोग्यो यश्चाकारस्तद्योग्यो ना। स्पष्टचन्द्रा
न्मासाप्र सावादिरितिसप्रतिषेधोनर्थकः नचादिरेवनकारउदात्तगुणविधिप्राप्तावन्तर दिरूपान्तः
नावश्यकत्वं नमौ चूर्ढैपो स्विति वाच्यम् तथासति निमित्तभूतघच्चकत्वस्य विनाशादुपजी नावंदिनाप=
स्पष्टमेवोप
लभ्यते २= व्यविरोधेनाद्युदात्तौ प्राप्तेरित्यन्यत्र विस्तरः स्पष्टाचेयंसमासस्येतिसूत्रेभाष्ये

ता

17

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

प० ५२ ननु स्वरणगुणेति निषेधस्त व्याप्तिः स्यात् दिवऔद्दिप्रोत्वं दिवेः क्विप्यपि स्यात्तथा यतो १८
नावइति स्वरे एयन्त्यपि स्याद् द्यूः द्यौ डिणा इति च स्यादपि स्यादत आह निरनुबंधकग्र
हणे न सानुबंधकस्य न तदनुबन्धकग्रहणेनातदनुबन्धकग्रहणं वामदे
वात् ड्यड्ड्याविति सूत्रे अड्यनोड्रित्वमनयोर्लोपकं तद्धि यय तो श्रातदर्थं इत्यनं ञा ४५
योरग्रहणार्थं नञः परस्य ययदंतस्योत्तरपदस्यान्तोदात्तमिति तदर्थः एवं।
चावामदेव्ये व्ययपूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वमभवति तन्मात्रानुबन्धकग्रहणे स
चान्यश्रानुवंधो यस्य तद्ग्रहणं नेत्यस्यार्थः एतेन च प्रत्ययाप्रत्ययग्रहणे साधारणोदि
एकाच्ची हिका कउदित्यादौ भाष्ये संचारितत्वात् वर्णग्रहणे रप्रवृत्तिरिति स्पष्टं उञः अप
त्पपेरित्यत्रो इत्यत्र भाष्ये येनानुबंधेन सानुबंधकत्वं तदनुबंधकत्वादिर्वा तदनुच्चारणे
नपोर्ग्रहण एवैषा धर्मग्राहकमानात् तेन ज्यक्षासोरित्यत्रनेष्यति निरनुबंधकत्वात्तद्धि
त्वात् ३=

चस्यपि कष्ट वानयो
[illegible]
इति वर्णग्रहणास्ति ३=

वन उप संख्यानं स्वन्यपोद्र. ते नरुत्वंमातरि ५२
चे इत्यत्रे कनिपि कृते त्वं अथ न ओपगवः
डसनेश्चिरयो कारेओ ए: संचारितत्वात् ३=

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

तथा च एवात्र ग्रहणं स्यादिति नाशंक्यं एवमन्यायान्यत्र राजवन्धोच्चारणमेव तेनैव
नेरं चेत्यादौ वनि प्रकृतिपो ग्रहणसिद्धिरकारान्तबन्धकग्रहणे संभवेनीतिन्
अर्थो न भाष्यादिसंमत इत्यन्यत्र विस्तरः ८५ नन्न कुटीरइत्यादौ स्वार्थिकानां
प्रकृतितो लिंगवचनानुवृत्तेर्न्यायप्राप्तत्वात् पुंस्त्वानुपपत्तिरयुक्तमित्यत्र
नपुंसकत्वैकवचनयोरनुपपत्तिश्चेत्यत आह क्वचित्स्वार्थिकाः प्रकृतितो लि
गवचनान्यतिवर्त्तन्ते एरचः स्त्रियामिति सूत्रे स्त्रियामित्युक्तिरस्यां ज्ञापिका अ
न्यथा कर्मव्यतिहारे णचः स्त्रियामिति णचः स्त्रियामेव विधानात् किं तेन स्पष्टा
चेयं वहुञ्विधायके भाष्ये नन्तसुपर्थान नगरीति युवोरनाकाविति सूत्रभाष्योदा
हृते इनः स्त्रियामिति कप्स्यादित्यत आह समासान्तविधिरनित्यः प्रतेरंश्वादयस्त
त्पुरुषइत्यन्तोदात्तत्वायांश्वादिषु राजन् शब्दपाठोस्याज्ञापकः अन्यथा टचैवातो

विभाषासुपो वहुच्पुरस्तात् २=

प्रतेरंश्वादयस्तत्पुरुषे नोदात्ताः २=

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

इत्वेहि कृत्वा दंगादि निमित्तोत्व कस्मात् २=

मिनातिमिनोतिदी ङां प्यिचेत्यनेन २=

प. ५४

दात्तत्वे सिद्धे किं तेन द्वित्रिभ्यां पाद्दन्मूर्द्धस्विति स्वरविधायके भाष्ये स्पष्टेयम् ८७ न
उशनानीत्यादौ न मितकृतेथ स्वरसंज्ञा प्राप्नोति ततश्चलकुत्स्यात्तथा उपादास्तेन्यत्रापि
कृते स्याच्छ्वोरित्वेतीत्वं प्राप्नोत्यत आह सन्निपातलक्षणो विधिरनिमित्तं तद्विघा
तस्य सन्निपातो द्वयोः संबंधस्तन्निमित्तो विधिस्तं संनिपातं यो विहन्ति न स्यानिमि
त्तमित्यर्थः उपजीव्यविरोधस्यायुक्तत्वमिति न्यायमूलेयं अत एवात्र संनिपा।
तशब्देन न पूर्वपरयोः संबंध एव किंतु विशेष्यविशेषणसंबंधोपि गृह्यते अत एव
वग्रामणिकुलमित्यादौ न पुंसकह्रस्वत्वेपि तिकुत् न गन्नु प्रातिपदिकाजन्त
त्वसन्निपातेन जातस्य ह्रस्वस्य नदविघातकत्वात् न किंच अजन्तत्वविघातः स्पष्ट
एव न चाप्याश्रयत्वेन ह्रस्वस्य वहिरंगतया सिद्धत्वे अर्थकृतवहिरंगत्वानाश्रय
णस्योक्तत्वात् किंच यत्वचने कोरसिद्ध इत्येतद्भलात्कनिन् ग्रहणाच्च न विधो वर

पूर्वपरयोर्न स शेष्य विशेषण तस्याश्रितत्व ५=

विशेषणविशेष्यो रविग्रहणादेव ५=

रामः ५४

कथंचिदर्थकृतवहिरंगत्वा अपराप्याह किंचेति १=

पि४ नि४४

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

नन्वेवं कुन्नरभाष्यविरोधापत्तिरत आह नहीति ॥
गाप्लिरित्यादौ पदलोपनिमित्तत्वेन तद्विघातस्यानिमित्तं स्यादि...

पृ २५ ननु चेयं ... फलाभावे नाजानन्तर्ये ...
पूर्वोक्तत्वेनैवं ... प्रवृत्तिसंभवात् ... किमर्थमिति ५=

हिरगपरिभाषायाअप्रवृत्तेः सर्वविधर्मसंन्निपातनग्रहणादेव वर्णाश्रयः प्रत्ययो वर्णवि
विचालस्यानिमित्तं स्यादिति एतत्परिभाषादोषनि[illegible]रूणावसरे वार्त्तिककृता।
क्तं नहि प्रत्ययः पूर्वपरसंनिपातनिमित्तकः स एव सन्निपातशब्देन गृह्यते इति
मत्वा न प्रत्ययः संनिपातनिमित्तक इति शंकायां तदुभयपेक्षेवांगसंज्ञा न तन्निमि
त्तं स्यादित्येकदेशिनो क्तमिति न तद्भाष्यविरोधः किंचैवं शेवो गार्ग्यो वेनतेय इ
त्यादावपि अंगसंज्ञायालोपनिमित्तत्वानापत्त्या वर्णाश्रय इत्यस्यावैयर्थ्यम् ग्राम।
णिकुलं ग्रामणिपुत्र इत्यादावुत्तरपदनिमित्तह्रस्वत्वे यथाकथंचिद्धि हिरगप
रिभाषायामपि वारणं संभवति कृन्मेजंतः ह्रस्वस्यपिती तिसूत्रे चैकदेशिनान।
या परिभाषया जिग्वारितो भाष्ये अतएव परिभाषाफलत्वेनेदमुक्तं कृन्मेजंत
इतिसूत्रे वार्त्तिककृतेति केचित् सन्निपातलक्षणविधित्वमस्या लिंगं स्वप्रवृत्ति

उक्तहेतोरस्यु पेक्षत्वाथकृत्वा देवाह एकदेशीति ५=

इतिसू

नाजानन्तर्ये त्वविषयः स्यात् =५

21

नन्वेवं समसे ग्रामणिकुलमित्यादौ उत्तरपदहेतुकह्रस्वत्वेपि
तत्कोनयेव वारणसंभवे नास्य ... परिभाषाविरोधात
आह ग्रामणीति ४=

के ४१

नाजानन्तर्य इति निषेधस्य जा
गरूकत्वादाह यथाकथंचिदिति ४=

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

ननु सन्निपातलक्षणविधिनिमित्तकत्वस्याङ्गीकारात् किमस्यान्तरं
गत्वमुत्तपायेशास्येति चेन्न तन्नाद्य इत्याशयेनाह पितेति एतेनैव वृत्तेरिति
स्वरूपसद्विधान एवैतन्त्र वृत्तौ निमित्तमिति भावः ८=

प० नः प्राक्त्वनिमित्तत्वं नो यः सन्निपातलक्षणविधानकस्य स्यात् इति किं तस्य तस्य निमि म
५५ त्तमिति फलति ननु एवं रामायेत्यादौ सुपि चेति दीर्घानापत्तिरदन्ताङ्गत्वेः सन्निपा 22
तेन ज्ञातस्य यादेशास्यानं विधानकत्वात् न च यत्रादित्वसापेक्षदीर्घस्य बहिरं
गत्वापासिद्धत्वान्नात्र सन्निपातविघातकत्वमिति वाच्यं आभोपिनासिद्धत्वेपि वस्तुनः
तद्विधानस्य जायमानत्वेन तत्प्रवृत्तेः किञ्चान्तरङ्गे कर्तव्ये बहिरङ्गस्यासिद्धत्वे
पि नत्र कृते तस्यासिद्धत्वे मानाभावः किं चाति देह्वोकं संनिपातविघाताभा
वमादायैतत्प्रवृत्तौ गौरि इत्यादौ संबुद्धिलोपेपि स्थानिवत्वेन ह्रस्वत्वनिमित्त
संनिपातविघाताभावात्तेनैतस्यात्प्रवृत्तिव्याप्तिपरकं नैजन्त इति सूत्रस्य भा
ष्यासंगतिः सन्निपातस्याशास्त्रीयत्वान्नात्र स्थानिवत्वमिति चेन्न तत्रासिद्धमा
पिकर्षं विभावय अशास्त्रीयेऽपि सिद्धत्वाप्रवृत्तेरीदूदेदिति सूत्रे कैयटेन स्पष्ट

नान्त्य इत्याह किं चेति यत इति शेषः ५=

अघस्त्रेरो तिभावः ५=

८२४

एतः ५५

स्थानिवत्वेन नत्र सन्निपातस्सत्वात् ॥ ८=

मिति १५

गौरीत्यादौ सन्निपातप्राप्ति ननु तत्त्वा ननमत्र वैतत्प्रवृत्तौ निमित्तमात्रमिति नाद्य
परकत्वेन [illegible] आह किं चेति
भाष्यासंगतेः ५=

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

पि १५

स्पर्शमिति न न हि भाष्ये अग्नीद्रत्यत्र अग्नीध्रेय रोऽइनि त्रनेन तस्येष्टमपि प्रगृह्यत्वं न प्राप्नोतीति न च प्लुतोऽसिद्धः प्लुतप्रगृह्या इति प्रकृतिभावविधिसामर्थ्येन स्वरसंधिप्र
करणे प्लुतस्यासिद्धत्वस्याप्रवृत्तेः प्रकृतिभावस्यापि नदवबाधनया तोऽल्गेस्यस्यापवादस्य वप्रकरणसत्त्वादेव स्वप्रगृह्यत्वाभावात् प्लुतस्य चाप्लुतस्य चाप्लुत
वत्वेनाग्नीद्वीत्यत्र दीर्घापत्तिरित्याशंक्य एवं तर्हि प्लुतस्य सिद्धत्वं न लोपनीयमिति तेनाधायप्रकृतिभावविधौ प्रभाववृद्धौ प्लुतपदप्लुतभाविपदसाम

चे ५४ त्रिमात्रकावान्तूई दृष्टेदितस्वंतपर् करणाद्वात्

मेकत्वात् एवं च पूर्वत्रासिद्धीयकार्ये ऽनेन परिभाषाप्रवृत्तिर्भवत्येवेति चेन्न कृश
यति निर्देशेन तस्या अनित्यत्वात् ययोः संनिपातस्तद्विघातकशास्त्रे तयोः संनि

ग्रं २४

पातनिमित्तकविधावुपादानमपेक्षितमिति तु नाग्रहः अत एव दाक्षिरित्य
त्राकारान्तप्रकृतौ सन्निपातनिमित्तां गसंज्ञानया परिभाषया लोपस्य नि।
मित्तं न स्यादित्याशङ्क्यानित्यत्वेन समाहितं कुमेऽन्तसूत्रे भाष्ये नलिंग संज्ञाया
मदन्तस्यागसत्त्वेनुकमस्ति न नकुंभकारेभ्यः आधेयेत्यादावव्ययसंज्ञाया
अनयैव परिभाषया वारणपरभाष्यासंगतिस्तया परिभाषया लुग्भावेन
अव्ययत्वं तस्यादेव लकाहितदीयसन्निपातस्य विघातेनाव्ययसंज्ञायाव्यय
संज्ञाफलं त्वमकचूसाद्दिनिवाच्यम् एतदुदाहरणपरभाष्यप्रामाण्येन साक्षात्
परंपरया वा स्वनिमित्तसन्निपातविघातकस्य स्वयमनिमित्तमिति तन्नदर्येनादो।

र्थ्यादित्युक्तं अत्र कैयटः भावी प्लुत इति व्यवहारः प्लुतसिद्धत्वमस्तीत्याशंक्य व्यवहारस्याप्लुतत्वादिति प्लुतस्यासत्या कालेहरोपबृहं रित्याह ॥

23

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

प० ५९ षात् एतेनात्राकच्छादिष्वपास्तम् नच कार्यकालपक्षे लिङ्केकवाक्यतापन्नसंज्ञा। 24
बाधेप्यकजेकवाक्यतापन्नत्वस्यादित्तिवाच्यम् अन्तरंगा यान्त देकवाक्यतापन्नसंज्ञा
यां बहिरंगत्वाद्देरसिद्धत्वात् लृगेकवाक्यतापन्नत्वात्तनत्वाद्दिनोबहिरंगा उभ
योरपि यावद्दुः संज्ञाश्रयत्वात् न यासयोरिति ज्ञापकाञ्चे बानित्या तेन नानि प्र
वैयं पा संग: स्पष्टं कृतं चैतन्नजेतच्छिस्तत्र भाष्ये अस्यानित्यत्वे फलानि परिगणितानि वर्ण भाष्ये ५४
श्रयप्रत्ययो वर्णविचालस्यानिमित्तं दाक्षिः १ आत्वं पुग्विधेः क्ञापयति २ उ
गृस्यस्यादीदयत् ३ सुदायकारस्यात्र विधेयासेति ४ ईद्विधेराकारलोपस्य प कू
प्पिवान् ५ ऋत्वाने ग्रामणपृ अतोदात्तादुत्तरपदादिति मतुप् विमक्तुदात्तत्वे पू
शेख रा र्वनिघानस्य अग्निमान् परमवाचा ६ नदी ह्रस्वत्वस्य वृद्धिलोपस्य नदि कु
१७ मारीत्यादिष्याद्देशः स्यपेचेति दीर्घत्वस्य ८ इतोन्यत्र प्रवृत्तिरेव दोषाः एवं लक्ष्वापि स्या
अग्निमानिति पूर्वमनुदात्तमाग्नित्यमतुप् उदात्तत्वं क्रियमाणं पूर्वस्य निघाननं कुर्यात् अतोदात्तादुत्तरपदादिति ५६
विमक्तुदात्तत्वं विधीयमानं पूर्वनिघातस्यानिमित्तं स्यात् २८

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

कत्वेन परिगणिता इति भावो क्तेरित्यन्यत्र विस्तरः ४८ ननु पंचेन्द्राण्यो देवता अस्य

पंचेंद्र इत्यादौ द्विगोर्लुगित्यणो लुकि कृते ङ्गिनेति स्त्रीप्रत्ययलुक्यावुकः अवण

पन्निरत आह स्त्रियाम् शिवानामन्यतरस्यामुपायेऽभयोरप्यपायः अत्र च विल्वको

दिष्वपि स्थले गिति सूत्रस्थ ग्रहणं ज्ञापकं न हि धमात्रे स्थले तद्बोधन द्वारा

कुको निवृत्तिर्यथा स्यादिति तदर्थम् कृते कुगागमे नडादयः नर्गणे विल्वादय एवं त

त्र निर्दिश्य विल्वकादिशब्देन न चैवमपि ग्रहणं व्यर्थं कृतकुगागमानां वादेसा

मप्यादेवन दत्तेनिसिद्धेरन्यथा विल्वादिभ्य इत्येव वदेत् लक्षणप्रतिपदोक्त

परिभाषया विल्वादिषु रस्कारेण विहितप्रत्ययसैव लग्विधानात्तति प्रसंग

इति वाच्यम् ततोपि प्रतिपदोक्तत्वेन विल्वादिभ्योऽणाति विकारार्थसल्भगापत्ते

त्तिः वारणार्थं कुगनुवादस्य चारितार्थ्यात् समञ्चयार्थकचशब्दयोगेन विधेययोरेक

नगादित्वान्यपदप्रतिपदोक्तत्वेन

विरो ...

स

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

25

इदविडोपत्यमित्यर्थे जनपदशब्दादित्यञ् नस्य अतञ्ञेति लुक् ॥

पी। पुस्तके = इ

प॰ कालिकत्वैकदेशत्वनियमान्न्यायसिद्धोयम् यत्तु णाविष्वगादित्यनेन पुंवत्त्वविधा
५७ नमेतदनित्यत्वज्ञापनार्थमन्यथा एनयनीत्यादौ हिलोपेनैव ङीपि निवृत्ते नेः सन्नि 26
योगाश्चिष्टपदिभाषयान स्यापि निवृत्तेनयनीत्यादिसिद्धौ नं हि यद्वर्ण्यं स्यात्समेवेति टेरि
ति सूत्रे कैयटस्तन्न ऽडविडमन्वष्ट एड विड्यनीत्यादौ पुंवत्त्वस्यावश्यकत्वा।
उ त् एनेष्वस्येनेयद्वत्यादिस्यानिवर्त्तेन सिद्धमित्यन्यत्र विस्तरः ननु तुराषीत्
मस्याः स्याचोरीत्यादौ श्रीलं धत्रादिभ्योणइति लिंगं न प्राप्नोतीत्यनत्राह नाच्छी
लिके रोण कृतानि भवन्ति अविनत्यणे विहिते प्रकृतिभाववाधनार्थं कार्म
स्ताच्छील्य इति निपातनेनमस्या ज्ञापकं नाच्छीलिकणन्तादणो इव शतिष्फि
न्नसिद्धिरप्यस्याः प्रयोजनमिति नव्याः नाच्छीलिकइत्युक्ते कस्तदस्याप्रहरणा।
मिति णो दाण्डन्येव कार्म इति सूत्रे भाष्यस्य येषा चेद् ननु कंसपरिमृज्यामित्या राम ५७

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

अनुदात्तस्येत्वमनापाद्य अनयासमा
हितं नधीत्यात्र धातोस्वरूपग्रहणा
भावादन्त्या देतिभावः

एनन्तोषि स्पत्नोरित्यनेन सिद्धः
निपातनं किमर्थम्

यौमृजेर्वृद्धिरुर्वीरित्यत्रन्वाह धातोः कार्यमुच्यमानं तत्प्रत्यये भवति श्नोर्ण्णाहत्येन्नन्तत्व। त्र३१४
निपातनं चास्याज्ञापकं धातोः स्वरूपग्रहणे तत्प्रत्यये कार्यविज्ञानमिति पाठस्तु परि
स्थाद्विरित्यादावन्तदान्तस्य वर्णुपधस्यैत्वमापादनेन भाष्ये दूषितः यत्कार्यं प्रत्ययनिमि
त्तकं तत्रेयं व्यवस्थापिका तेन पदोन्तत्वनिबन्धनं नश्चेति कुत्वं प्रणग्भ्याम् इत्या
दौ भवत्येव इयङादिविधौ तु नैषा नभ्रसुधियोरिति निषेधेनानित्यत्वात् मजेर्वृद्धि
रित्यत्र भाष्ये स्पष्टैषा ननु सर्वकेऽउच्चकैरित्यादौ सर्वनामाव्ययसंज्ञे न स्यातामत
आह तन्मध्ये पतितस्तद्ग्रहणेन गृह्यते नेदमदसोरकोरिति पूर्तिषेधौ स्याज्ञाप
कं नदेकदेशभूतं तद्ग्रहणेन गृह्यत इति येन विधिरिति सूत्रे भाष्यपाठः ननु गाति
स्थाघुपाभूभ्य इति सिचो लुक् अपासीदित्यादौ पातेरपि स्यादत आह लुग्विकर
णालुग्विकरणयोरलुग्विकरणस्य ग्रहणं ज्ञापकं स्वरति सूतीति सूत्रे सूङ इति व

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

पत्र २ 28

प० कैव्येसूतिस्यतोः ष्यङ्क्ष्ट्रिदेशग्रतिकैयटः तत्रसाहचर्यादलुग्विकरणस्यैवग्रहणेप्राप्ते

५८ ष्यङ्क्ष्ट्रिदेशादित्येनसूत्रापकंचिंत्यम् ध्वनितांचेयंपरिभाषाविभाषेत्यत्रभाष्येनेत्रवि ह२

दितइतिप्रयोगेनिषेधमाशंक्ययदुपाधेर्विभाषातदुपाधेर्निषेधः विभाषागमहन्।

विदविशामितिसूत्रेशब्विकरणस्यग्रहणंलुग्विकरणस्यापमितुक्तम् तत्रचोहेतो

यतोयङ्लुग्विकरणोनोविशिष्टसाहचर्याच्छब्विकरणस्यैवग्रहणम् ननुहनिसाहच

र्यादस्यापितत्परिभाषाविरोधादिनितदाशयः अतएवपरिभाषायांलुग्विकरण

एषा४ स्यैवेतिनोक्तम् करणंतल्लभाष्येकापिनोपठिता गमिष्यतिसूत्रेपिवर्तेर्ग्रहणंक

र्तव्यमितिवार्त्तिककृतासर्वत्रैवपाग्रहणेलुग्विकरणस्यैवग्रहणमितिभाष्येकृ

तावोक्तम् स्वरतीतिसूत्रेकैयटेनचस्पष्टमुक्तम् ननुव्रजिघापाधिषनीत्यादोह

रचसीतिविधीयमानंकुत्वंनस्यादतआह प्रकृतिग्रहणेण्यधिकस्यापिग्रहणम् राम: ५८

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

हेरचाऽडीतिं प्रतिषेधएवा स्यास्यापकः इयं चकृत्वविषयैव हेरचङीति सूत्रे भाष्ये स्पष्टेय
म् ६० ननु युष्मभ्यमित्यादौ भ्यसइत्यत्र भ्यमिति छेदे भ्यसोभ्यमिकृतेंत्यलोपे ए
त्वं स्यादत आह अंगवृत्ते पुनर्वृत्तावविधिः अंगेऽगाधिकारे वृत्तं निष्पन्नं यत्का
वृत्तौ ५४ र्यं तस्मिन्सति पुनरस्यांगकार्यस्य प्रवृत्तावविधानं भवतीत्यर्थः एवं च आद
दीयसइत्यादि विधाने न त्यादिना अन्यथा ईकारलोपेनाकृतत्वात्सार्वेति दीर्घेण चासि वृहोर्लोपइत्यत्र लोपाने वृत्तेः ५८
ननु द्धे वैयर्थ्ये स्पष्टमेव अनवभिन्नस्यानिकाङ्क्षकार्यविषयापेक्षा इयं चानित्या ढ
यो रिति निर्देशात् अनित्यत्व बललभ्यार्थमादायैव भ्यसोभ्यमिति सूत्रे भाष्यप
रिनिष्ठितं स्यैतिपठितं केचित्तु अनया परिभाषया न किंचिद्रूपं साध्यते अ
तएवत्याजनेऽजीज्याद्दादीयसइति सूत्रयोरेनांत्याप यित्वा किं प्रयोजनमिति प्र
श्नेपि वतेर्गे णप्रतिषेध उक्तः सन वक्तव्यः इत्येव प्रयोजनमुक्तं नतु लसिद्धि

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

नेमभसञ्ज्ञोच्चारणापूर्वकत्वेपि न दोषः नापित्तप
दस्तोक्ता तस्येति तस्या पूर्वकत्वं नकारोच्चारणा
र्थं त्वादिति भावः ५८

प. ५९ रूपं नडुत्कं भ्यसोभ्यमित्यत्रा भ्यमित्येव छेदः शेषेलोपश्चांत्यलोपएव अतोगुणइ। लोपतः=
त्निपररूपेणासिद्धं युष्मभ्यमिति अन्यत्रानिरूपितम् एवं च सूत्रद्वयस्य मेनदोषो।
दनपरभाष्यं भ्यसोभ्यमिति सूत्रस्थं च भाष्यमेकदेशयुक्ति रित्याहुः यत्तु ओतोंदिति
वाच्य ओतोणः इतिगुणग्रहणं तसञ्ज्ञापूर्वकविधेरनित्यं इयं च विधेयकोटौ संज्ञा चसू ४४
पूर्वकत्वएव तेनस्वायंभुवमिति सिद्धम् तथानिलोडित्यव सिद्धे आनिग्रहणं।
दागममशासनमनित्यम् तेन तन्त्रे कामस्येति सिद्धम् तथा तनादिपाठादेव सिद्धे तना 30
सू ४ नादिकृञ्भ्य उ इति कृञ ग्रहणं गणकार्यमनित्यं तेन नविश्वसेद विश्वस्तमिति सि
द्धम् च क्षिङोङित्करणात् दनुदात्तेत्वलक्षणमात्मनेपदमनित्यम् तेन स्फायन्नि
र्मोकसंधीन्याद्वि सिद्धम् तथा विनार्थ नञा समासेन तदान्तं पदमनेकमित्यव सि
द्धेवर्जग्रहणान्नञ्घटितमनित्यम् तेन नेयङुवङ्स्थानावित्यत्वाद् उसुभ्रु इति सि एम

सागरेनन्ते कामस्यग्रेन्द्रस्यात् ५८ ५९

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

३२४

त्वमिति तन्न भाष्येऽदर्शनात् भाष्यानुक्तत्वाच्चेतार्थस्य साधुता नियामकत्वेमानाभावा
त् भाष्याविज्ञातितप्रयोजनोनांसोत्रात्वत्वगणपाठायणोक्तहस्वमात्रार्थकत्वकल्प
नाया एवौचित्यात् किंचत्रापि तेपि ग्लानीत्येस्यन स्यार्थकम् आडागमश्रुत्यप्रयोगा
२१ प्रसिद्धेः आग्रहणंनलोदगृहणवदि निबोध्यम् अतएव घोर्लोपोलेटि वेति सूत्रेवे
तेदोगदोइय न्नि प्रत्याख्यानम् लोपेपि आदपदे आदश्रवणाभविष्यतिदधादिति अदित्दधादि
नेनय५= ति आगमघाह्लस्यानित्यत्वेत्वादित्र्यसतिदधादित्य सिध्यावाग्रहणस्यावश्यकत्वे
४यनय न तत्प्रत्याख्यानोसंगतिः स्पष्टेव एतेनकेयटेनकेचिदित्यादिनास्येववाग्रहणस
तद्दृनित्यत्वज्ञापकतोक्ताद्यापिचिंत्या प्रत्याख्यानपरभाष्यविरोधात् चक्षिङोऽङ्का
रस्यानेदित्वाभाव संपादनेन चारितार्थ्याच्च तनादिसूत्रेकृञ्ग्रहणस्यभाष्येप्र
अनित्यमिति त्याख्यानाच्च एवमेवानित्देशिकमनित्यं सर्वविधिभ्यो लोपविधिर्बलीयानिति
स्यानिवत्सूत्रे वानित्यादिभाष्यानुक्तंबोध्यम स्यायमेवमित्यादिलोकेऽसाध्वेवेत्यन्यत्रविस्तरः
लसिद्धे प्रत्यय लोपइति सूत्रमत्रज्ञापकं लोपविधिरिति अन्तःकानि संतीत्यादेयत्नः एवंमलोपः उक्तसूत्रमेवज्ञापकमन्यथा शाकप्रत्यय
र्यकत्वात्पश्चा ल्लोपेनप्रसिद्धानवयं यथासम्भवमेवानिभाव ... न्त्या हस्वादि न न्त्याः महिङितिनिषेधात्स
प्रसारणाभावः ज्ञापकं चात्र स्ति न्त्य हे न्त्य वेकोनकर्ष णा येच करणम न्यथा सूत्र तो न्त्या दाविकोऽल्लिनिकित्वाद्युक्ति निषे

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

प. ६०

३२

यद्यपि नञ्‌ हन्तेर्यङ्लुकि आजीघनीदिङ्वधादेशो न स्यात्तथाह प्रकृतिग्रहणेयङ्लु
गन्तस्यापि ग्रहणमिति यावद्द्वित्वस्य सिद्धिः प्रयोगत्वसिद्धान्तेन प्रयोगद्वयरूपेसमु
दायेप्रकृतित्वरूपत्वबोधनेनेदं न्यायसिद्धम् अतएव जुहुधीत्यादौ द्वित्वे कृतेधित्व
सिद्धिरिति तदपि न भाष्येऽदर्शनात् किंचैतेन सिद्धान्तेन प्रत्येकं द्वयोस्तत्त्वबो।
धनेपि समुदायस्य तत्त्वबोधनेमानाभावः अतएव दयतेर्दिगीति सूत्रे अस्तेःपर
त्वात् द्वित्वे कृते परस्यास्तेर्भ्भावे एवं सम्प्रवर्णज्ञापको नीत्याशंक्य विषयसप्तम्या:
श्रयणेन परिहृतं भाष्ये अन्यथा त्वदुक्तरीत्यैकाच्‌ द्विर्वचनन्यायेन समुदायस्ये
वादेशापत्तौ तदसंगतिः स्पष्टैव तस्माद्धन्तरन्यङ्मोदायेवयथायोगं तत्तत्कार्य
प्रवृत्तिर्बोध्या भूसुवोरित्यस्य तद्धन्तांगस्यान्यथा न्वाजन्तस्य गुणस्य वो मूत्विति नियं
मइतिनन तद्विरोधः तस्माद्धन्तेर्यङ्लुकि वध्यादित्यादि माधवाद्युदाहृतं चिन्त्य
मेवेत्यन्यत्रविस्तरः यदपि नञ्‌ वृद्धिर्यस्याचामादिरित्यत्रैकपरिभाषाप्राप्तितो

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

उदात्तस्वरितस्थानिकान्यत्राः परस्यान्तोदात्तस्वरितविधा
नैनस्मादित्तत उस्येत्यत्र पाप्तस्थिति अल्लोपोन इत्यत्र च अस्य व
नामस्थानपरको यो उइत्यत्र तत्समीपस्थितिः पाप्तस्थितिः

शालीयाद्य सिद्धिरनत आह विधौ परिभाषोपस्थितेनानुवादे अनेन स्थानविशे-
षणोक्तन्नियामकपरिभाषानोपतिष्ठत इति तदर्थः विध्यंगभूतानां परिभा-
षाणां विधेयेनासिद्धतया सम्बन्धासंभवेपि तद्विशेषणेऽव्यवस्थापकत्वेन च
रितार्थानां तद्विशेषणाव्यवस्थापकत्वेनानाभावः इति तर्कमूलेयम् किंचोद्दी-
च्यमानः स्थान इति सूत्रे स्थाने ग्रहणमस्यालिंगं अन्यथा षष्ठी स्थानेयोगेति प-
रिभाषयैव तल्लाभेन वैयर्थ्यं स्पष्टमेवेति तन्न उदात्तस्वरितयोर्यण इत्यादौ
व्यवसंप्रसारणमिति सूत्रभाष्योक्तरीत्या अल्लोपोन इत्यादौ च तत्स्याव्यभि
व्यभिचारात् ओष्ठ्यान्तोक्तत्वाच्च स्थानसंबंधो न परिभाषालभ्य इत्यपि षष्ठी
स्थान इति सूत्रे भाष्ये स्पष्टमुक्तत्वेन तदुक्तज्ञापकासंभवाच्च तत्र स्थाने ग्रहणं
तस्यार्थमेव किं च विधौ परिभाषेति प्रवादः इको गुणवृद्धी अचश्चेत्यत्र योवि-
तस्थान्यायो नियमेन तत्वोक्तमेकमन्त षष्ठ्यर्थायावन्तो वासवे षष्ठ्या स्थाने स्थानिनायोग्यप्रवर्तीति नवदोषः
यद्यपि लोकेऽभिसंबंधा ... इति अन्तः दनः स्थानात् शब्द-
स्यापि शब्देनानन्तराभिसंबंधाः अस्तम भवतीति संदेहः स्थानेन्तरतम समीपे इति संदेहमात्रमेषि तद्भवति संदे-

धारावाणादवस्थान
वेत्तानाम दवेत्तत्वेत्रि
शाद्वेतम

गम्प्रगहक्तकाउप
कादकंपरे

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

ए॰ धीयत इत्यध्याहारमूलकोन्यत्रतना स्याः फलमित्यन्यत्र विस्तरः ननु नमस्करोति।
६९ देवान्नमस्यति देवानित्यादौ नमःस्वस्तीति चतुर्थी दुर्वारेत्यत आह उपपदविभक्तेः
कारकविभक्तिर्बलीयसी कारकविभक्तित्वं च क्रियाजनकार्थविभक्तित्वम् त
च्च प्रथमाया अप्यस्तीति सापि कारकविभक्तिरिति सहयुक्त इत्यादिसूत्रेषु भाष्ये
ध्वनितं इयं च वाचनिकोर्थः अत एव यस्य च भावेनेति सप्तम्यपेक्षया अधिकर
णसप्तम्या बलवत्त्वमनेन न्यायेन ततश्च दीयत इति सूत्रे भाष्ये ध्वनितं कैयटेन
च स्पष्टीकृतम् एतेन क्रियान्वयित्वं कारकत्वमित्यपास्तम् यस्य च भावेनेति स
प्तम्या अपि क्रियान्वयित्वात् किंतु प्रधानीभूतक्रियानिमित्तकार्यत्वेन कारक
विभक्तीनां बलवत्त्वं वदन्ति तेषामुभयोरपि क्रियासम्बन्धनिमित्तकत्वेन न तदसं
गतिः स्पष्टैव नमोवरिवश्चित्रङ इति सूत्रे नमस्यति देवानित्यादौ चतुर्थीवारणाय भा राम:
६९

श्रीरदेवाददः३=

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

35

यंज्ञानमस्यपात्रंनौमितमनक्किमान् ॥ ६ ॥ तथेतिजानकीप्राहतत्त्वंरामस्यनिश्चि

तं ॥ हनुमतेप्रपन्नायसीतालोकविमोहिनी ॥ ७ ॥ श्रीसीतोउवाच ॥ रामंविद्धि

परंब्रह्मसच्चिदानंदमव्ययं ॥ सर्वोपाधिविनिर्मुक्तंसत्तामात्रमगोचरं ॥ ८ ॥ आ

नंदंनिर्मलंशांतंनिर्विकारंनिरंजनं ॥ सर्वव्यापिनमात्मानंस्वप्रकाशमक

ल्मषं ॥ ९ ॥ मांविद्धिमूलप्रकृतिंसर्गस्थित्यंतकारणं ॥ तस्यसंनिधिमात्रेणसृ

जामीदमतंद्रिता ॥ १० ॥ तत्सान्निध्यान्मयासृष्टंतस्मिन्नारोप्यतेबुधैः ॥ अयोध्या

नगरेजन्मरघुवंशेतिनिर्मले ॥ ११ ॥ विश्वामित्रसहायत्वंमखसंरक्षणंततः ॥

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

36

अहिल्यापापशमनं चापभंगो महेश्वरः ॥ २२ ॥ मत्पाणिग्रहणं पश्चाद्भार्गवस्य
मदक्षयः ॥ अयोध्यानगरे वासो मया द्वादशवार्षिकः ॥ २३ ॥ दंडकारण्यगमनं
विराधवध एव च ॥ मायामारीचमरणं मायासीताहृतिस्तथा ॥ २४ ॥ जटायुषो
मोक्षलाभः कबंधस्य तथैव च ॥ शबर्याः पूजनं पश्चात्सुग्रीवेण समागमः ॥ २५
वालिनश्च वधः पश्चात्सीतान्वेषणमेव च ॥ सेतुबंधश्च जलधौ लंकायाश्च नि
रोधनं ॥ २६ ॥ रावणस्य वधो युद्धे सपुत्रस्य दुरात्मनः ॥ विभीषणे राज्यदानं पु
ष्पकेण मया सह ॥ २७ ॥ अयोध्यागमनं पश्चाद्राज्ये रामाभिषेचनं । एवमाद २

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

गोत्र० अत्रिगोत्रः अत्रिशाक्तपाराशर्येति त्रिप्रवरस्य ॥४६॥ वसिष्ठगोत्रः वसिष्ठमित्राव
रुणकौंडिन्येति त्रिप्रवरस्य ॥४७॥ वसिष्ठगोत्रः वसिष्ठकात्यायनवत्सारणेति त्रिप्रव
४ रस्य ॥४८॥ धौमनगोत्रः धौमनकश्यपवत्सारणेति त्रिप्रवरस्य ॥४९॥ शांडिल्यगो
त्रः शांडिल्य असितदेवलेति त्रिप्रवरस्य ॥५०॥ अंगिरागोत्रः भारद्वाजांगिरावार्हस
त्येति त्रिप्रवरस्य ॥५१॥ कृष्णगोत्रः कृष्ण अर्चनंनामसश्यावस्येति त्रिप्रवरस्य ॥५२॥ राम
शांडिल्यगोत्रः शांडिल्यकौशल्यवाल्मीकेति त्रिप्रवरस्य ॥५३॥ गोहिल्यगोत्रः गोहि ४

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

गोत्रः सावकर्णिभार्गवच्यवनआप्नवानऔर्वजामदग्न्येति पंचप्रवरस्य ॥३८॥ कौके
गोत्रः कौकविश्वामित्रदेवराजऔदाल्येति त्रिप्रवरस्य ॥३९॥ विश्वामित्रगोत्रः वि
श्वामित्रदेवराजऔदल्येति त्रिप्रवरस्य ॥४०॥ सांकृत्यगोत्रः सांकृत्यऔदवातस्व
जौरीवीति त्रिप्रवरस्य ॥४१॥ कौत्सगोत्रः कौत्सवत्सतनेति त्रिप्रवरस्य ॥४२॥ कौश
ल्यगोत्रः कौशल्यआतिस्यदेवराज्येति त्रिप्रवरस्य ॥४३॥ वसिष्ठगोत्रः वसिष्ठभारद्वा
जस्येंद्रप्रमदेति त्रिप्रवरस्य ॥४४॥ उपमन्नगोत्रः वसिष्ठभारद्वाजप्रमदेति त्रिप्रवरस्य ॥४५॥

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

श्री० विज्ञानदीपांकुरी श्रीविश्वेशमन
२ प्रमोदनकरी काशी० भि० ३ उर्वीस
र्वजनेश्वरी वलकरी माता कृपा
सागरी नारी नील समान कुंतल
धरी नित्यान्नदानेश्वरी सर्वान
दंकरी सदाशिवकरी काशी०
भि० ६ आदिक्षांतसमस्तवर्णनक
री शंभोः प्रभावाकरी काश्मीरत्राम
२

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

40

रीतपफलकरीकाप्री० मि० ३ कै
लाप्राचलकंदरालयकरीगोरी
उमाश्री करी कौमारीनिगमार्थ
ओचरकरी ऊँकारबीजाक्षरी
मोक्षद्वारकपाटपाटनकरीका
प्री० मि० ६ दृपूर्वा दृश्यविभूत
भावनकरी ब्रह्मांडभांडोद
रीलीलानाटकसूत्रभेदनकरी

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA